

УДК 338.486

РЕГИОНДОРДО ТУРИЗМ ТАРМАГЫН ӨНҮКТҮРҮҮ ЖАНА АНЫН КЕЛЕЧЕГИ
РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ В РЕГИОНАХ И ЕЁ ПЕРСПЕКТИВА
DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY IN THE REGIONS AND ITS
PERSPECTIVE

Толонов Э.Н. – э.и.к., доцент, ЖАМУ
etolonov@bk.ru

Аннотация: Илимий макалада региондордо туризмдин азыркы абалы жана аны келечекте өнүктүрүү жолдору сунушталган.

Аннотация: В этой статье рассматриваются вопросы современного состояния туризма в регионах и изучаются перспективы её развития.

Annotation: This article discusses the current state of tourism in the regions and examines the prospects for its development.

Ачык сөздөр: Туризм тармагы, туристтик потенциал, регионалдык туризм, туристтик инфраструктура, өнүктүрүү.

Ключевые слова: Туристическая отрасль, туристический потенциал, региональный туризм, туристическая инфраструктура, развитие туристической отрасли.

Key words: Tourist industry, tourist potential, regional tourism, tourist infrastructure, development of the tourist industry.

Кыргызстандын жеринин аймагы бийик тоо кыркаларынан жана шалбаалуу өрөөндөрдөн турат. Жаратылышынын кооздугу, рекреация байлыктарынын молдугу, сапатуулугу жагынан дүйнө жүзүндөгү ажайып керемет аймактардын бири. Рекреация байлыктарынын орчундуусуна адамдын ден соолугуна жагымдуу тоолуу жаратылыш климаттык шарты, көлдөрү, агын суулары, минералдуу суулары, дарылык касиети күчтүү баткактар, көл жээгиндеги кумдуу тилкелер, табийгый кооз үңкүрлөр, этегин чер токой баскан бийик чокулары кирет. Ушундай жаратылыш байлыктарынын нугунда туризм индустриясынын тармактарынын ичинен эң алды менен курортторду жайгаштыруу, спорт аңчылыгын, тоо туризмин, жөө, ат, тик учак, автомобиль менен жер кыдыруу, альпинизм сыяктуу түрлөрүн өнүктүрүү республиканын экономикасын кыйла жакшыртууга, чет мамлекеттерден келген туристтердин үлүшүн арбытууга олуттуу көмөгүн көрсөтөт.

Туризм бизнеси ачык түрдөгү регионалдык мүнөзгө ээ. Буга негиз болуп бир топ аргументтерди келтирсек болот. Биринчи аргумент туристтик бизнестин басымдуу көпчүлүгү, жаратылыштын өзгөчөлүктөрү менен байланыштуу жана жаратылыштагы баалуулуктарды пайдалануу негизинде уюштурулган. Буга мисал болуп туристтик маршруттарды, ысык булактардын негизинде түзүлгөн дарылоо санаторияларды жана курортторду, жаратылыштын уникалдуу жерлерин, кыш мезгилинде лыжа тебүү же болбосо ат минүү жана башкаларды айтсак болот.

Демек жаратылыштын баалуулуктары кандайдыр бир атаандаштыкты түзөт дагы, туристтерди өзүнө тартып алууга мүмкүнчүлүк түзүлөт. Экинчиден туристтерди тейлөө, алардын келүүсүнө жана жайгашып кетүүсүнө шарт түзөт дагы регионалдык өзгөчөлүктөргө ээ. Тактап айтканда туристтерди тейлөө багытындагы адистер жана кызматкерлер керек. Алардын кандайдыр бир бөлүгү жергиликтүү калктан болушу абзел. Себеби жергиликтүү калк жашоо мүнөзү менен жаратылыш шарттарына көнгөн жана тейлөө ыкмаларын бат өздөштүрөт. Ал эми туристтердин жайгашуусуна, келүүсүнө

дагы регионалдык факторлордун ролу чоң. Алардын негизгилери инфраструктура, башкача айтканда ар түрдүү транспорттун жүрүшүнө жол, туристтердин жайгашуусуна турак-жай, тамактануусуна тийиштүү шарттар, эс алуусуна ыңгайлуу базалар жана башка дагы территориянын орнолгон жерине алардын борбордон жакын же узак аралыгынын көп көз карандуу. Үчүнчүдөн жергиликтүү калктын турмуш-тиричилигине туристтердин тоскоолдук бербегени, тескерисинче алардын жашоосуна кандайдыр бир позитивдүү көрүнүштөрүн жасоо дагы регионалдык фактор катары эсептесек болот.

Рынок мамилелери универсалдуу болгондуктан туристтик бизнести өнүктүрүүдө биринчи иретте регионалдык туристтик потенциалды түзүп жана аны туура пайдалануу керек.

Туризмге ылайык туристтик потенциалды колдонууну Жалал-Абад облусунун мисалында карасак болот. Бул облустун Аксы районунда Сары-Челек көлү жана биосфералык коругу, ошондой эле зыярат кылуучу Падыша-Ата мавзолейи уникалдуу жаратылыштын тоолуу капчыгайында жайгашкан. Анда сейрек кездешүүчү дарылык касиетке ээ болгон өсүмдүктөрдү жана жапайы жаныбарларды (кийик, бугу, элик, аюу, каман, кашкулак, суур, түлкү ж.б.) жолуктурса болот. Бул жерлерде экотуризм, жөө жүрүш, ат минүү, зыярат жасоо туризми, экстремалдык спорт туризмин жана башка туристтик маршруттарды ачууга мүмкүнчүлүк бар.

Албетте Жалал-Абад облусунун потенциалы тышкы туризмди, башкача айтканда сырттан туристтерди тартуу мүмкүнчүлүгүн өтө белгилеп кетүү керек. Мындан тышкары регион маанилүү туристтик-рекреациондук дараметти ээлейт.

Облустун территориясында жалгыз реликтик Арсланбап жаңгак мөмө токойлоруна бай, Сары-Челек көлү, Кара-Алма токою жана башка уникалдуу кооз жерлери бар.

Туристтик бизнес көп кырдуу жана татаал болгондуктан, аны эл аралык стандартка ылайык жүргүзүү мүмкүнчүлүктөрүн изилдөө муктаждыгы бар экендигин айтпай коюу да түшүнүктүү. Мунун себеби туристтик бизнес Кыргыз Өкмөтү аныктаган 5 приоритеттин бирине кирет. Бул деген туристтик потенциалдын, анан ичинде Жалал-Абад облусунда да бар экендигин жана аларды колдонуудагы резервдердин арбын экендиги да байкалды.

Эгерде аймактар боюнча туризм ишканаларынын жана уюмдарынын, эс алуу мекемелерине келген туристтердин санына жана анын динамикасына сереп салсак, анда 1-таблицада көрүнүп тургандай Жалал-Абад облусу Бишкек шаарынан жана Ысык-Көл облусу менен Талас облусунан кийинки төртүнчү орунду ээлеп, 115,9 %га жеткени менен, 2016-жылга салыштырмалуу 5,7 пайызга төмөндөп кеткен. (Таблица-1.)

Таблица-1. Региондор боюнча туризм ишканаларына, уюмдарына жана мекемелерине келген туристтердин саны

№	Региондор	2013ж	2014ж	2015ж	2016ж	2017ж	2013-ж. 2017-ж. карага%,
Адам							
1.	Бардыгы	671641	697991	706366	627555	727759	108,3
2.	Баткен облусу	12937	14378	12438	10469	22385	173
3.	Жалал-Абад облусу	64199	72889	67438	78123	74435	115,9
4.	Ысык-Көл	230550	270931	300625	198042	302673	131,2

	облусу						
5.	Нарын облусу	27018	27128	28266	28358	29948	110,8
6.	Ош облусу	27973	22211	13831	17948	16752	59,8
7.	Талаская область	91421	75723	70015	68494	75252	82,3
8.	Чүй облусу	69053	65911	52253	55307	54123	78,3
9.	Бишкек шаары.	105316	106700	127675	139741	119997	113,9
10.	Ош шаары	43174	42120	33831	31073	32194	74,5

1. **Маалымат булагы:** Кыргызстандагы туризм, Жылдык басылма, Бишкек 2018-ж.

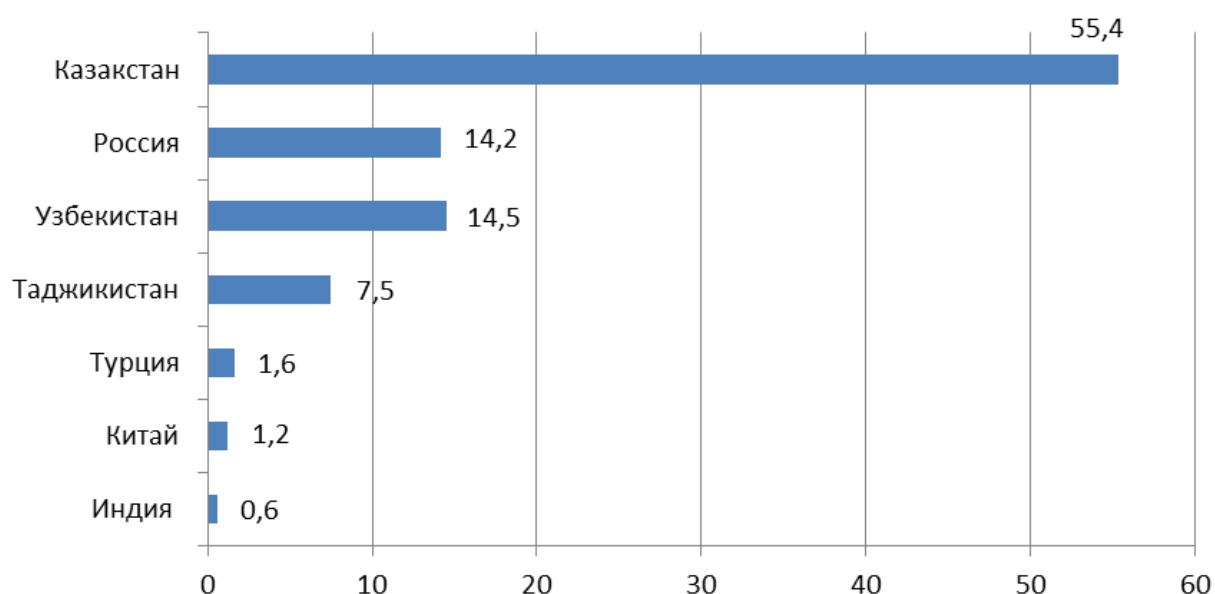
Демек, облустун туризм ишканаларынын жана уюмдарынын, эс алуу мекемелерине келген туристтердин санын көтөрүүнү жолго коюу маселеси бүгүнкү күндүн талабы экендиги көрүнүп турат.(таблица 1.).

Чет элдик туристтерди тейлөөнүн дагы өзгөчөлүктөрү бар.

2017-жылкы Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык кызматынын маалыматына таянсак, алыскы жана жакынкы чет өлкөлөрдөн 4,7 млн адам эс алууга келген болсо, көпчүлүк бөлүгү Ысык-Көл облусуна туура келет. Ал эс алуучулардын 94 %ы КМШ өлкөлөрүнөн келгендер: анын ичинде Казакстандан 55,4 %ы, Россиядан 14,2 %ы жана Өзбекстандан 14,5%га туура келет. Схема-1.

2017-ж. өлкөлөр боюнча Кыргыз Республикасынын чек арасын кесип өткөн чет өлкөлүк жарандар

(жыйынтыкка карата пайыз менен)

Маалымат булагы: Кыргызстандагы туризм, Жылдык басылма, Бишкек 2018-ж.

Туристтик кызматтарды өнүктүрүү үчүн ар кандай мүнөздөгү көйгөйлөр кездешет. Инфраструктураны өнүктүрүү, кадрларды даярдоо, кызмат көрсөтүүнүн сапатын

жакшыртуу, кызмат көрсөтүүнүн коопсуздугун камсыз кылуу, маркетинг, тармактын приоритеттүүлүгү, визалык жөнгө салуу, административдик чектөөлөр, экология маселелери ж.б.

Мисалы: инфраструктура блогу жолдорду, транспортту, мейманкаларды, тамак-аш жана башкаларды камтыйт. Ал эми мейманкананын өзү көйгөй катары, бир топ бөлүкчөлөрдөн турат. Алардын ичинен эмеректер, жабдуулар, коммуналдык кызматтар ж.б.

Көйгөйлөрдү чечүү маселеси комплекстүү болгондуктан бул иш-чараларга экономикадагы ар түрдүү тармактар жана бийлик органдарынын ар түрдүү дээңгели катышат. Мисалы: кандайдыр бир региондо мейманкана куруу маселеси жалаң гана акча каражатына көз каранды болбой, өзүн-өзү башкаруу органдары тарабынан жер бөлүп берүүсү, архитектуралык долбоорлорду түзүү жана алардын планировкасын бекитүү жана башка ушул сыяктуу маселелер пайда болот.

Дагы бир көйгөй туристтик базалардын эл аралык стандартына дал келиши. Мындай талап эң жогору болгондуктан, облуста эмес, республикада мындай талапка жооп берген объектилер өтө аз, тескерисинче туристтик базалардагы турак жайлары, имараттары, канализация жана башка системалары негизинен эскирген жана моралдык, материалдык жешилүүгө дуушар болушкан. Ошол эле учурда эски имараттарды жаңылоо жана капиталдык ремонттон өткөрүү, дагы эле болсо иреттеле элек. Тескерисинче жаңы технологияны киргизүүдөн баш тартып жатышат.

Туризм тармагын өнүктүрүүнүн жакынкы жылдардагы башкы максаты – кыргыз жана чет өлкөлүк жарандардын туристтик кызматтарга керектөөсүн канааттандыруучу, ошондой эле Кыргыз Республикасынын региондорунда туризмди туруктуу өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүп берүүчү, атаандаштыкка кудуреттүү, заманбап туристтик комплексти куруу болуп эсептелет.

Туризмди натыйжалуу өнүктүрүү маселелерин чечүү ички туризмди өнүктүрүүгө, Кыргыз Республикасынын региондоруна чет өлкөлүк туристтердин келишин бир топ көбөйтүүгө жана экономикасына валюталык кирешелерди алып келет, ошондой эле бир жагынан ар кандай деңгээлдеги бюджетке салык төлөмдөрүнүн келишинин өсүшүн камсыз кылып, экинчи жагынан - туризмдеги маанилүү мультипликативдик натыйжаны эске алып, экономиканын окшош тармактарын өнүктүрүүнү колдойт жана калктын иш аракет жүргүзүүсүн жогорулатат.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Атышов К.А., Турдумамбетов Б.У. Экотуризм: Уч. пособ. Бишкек, 2005. С.128.
2. Низамиев А.Г. Туризм Кыргызстана: социально-экономические аспекты. - Ош, 2005. С.85.
3. Туризм в Кыргызстане, Годовая публикация - Бишкек, 2018.